

Kruispunt Grotesteenweg, Binnensingel en Uitbreidingstraat, Antwerpen

Programma van Maatregelen

Auteur:

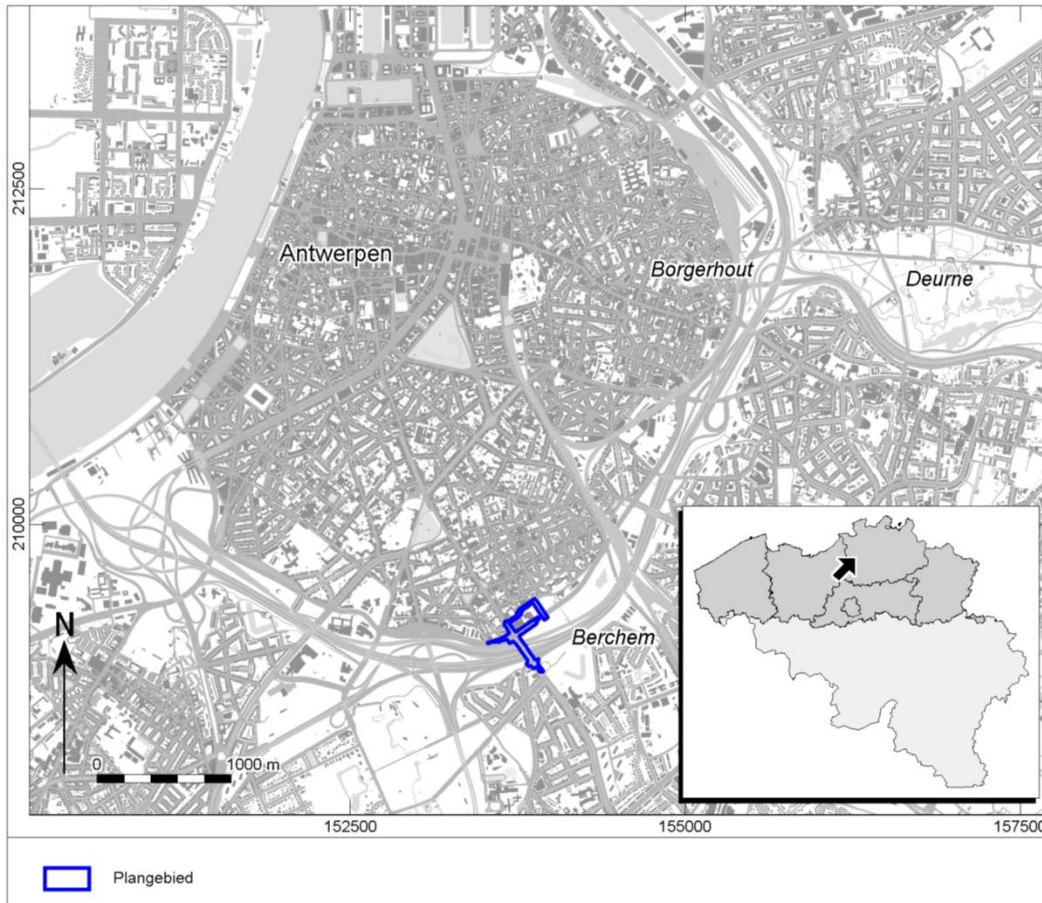
E. Van Bosch (veldwerkleider)

Autorisatie:

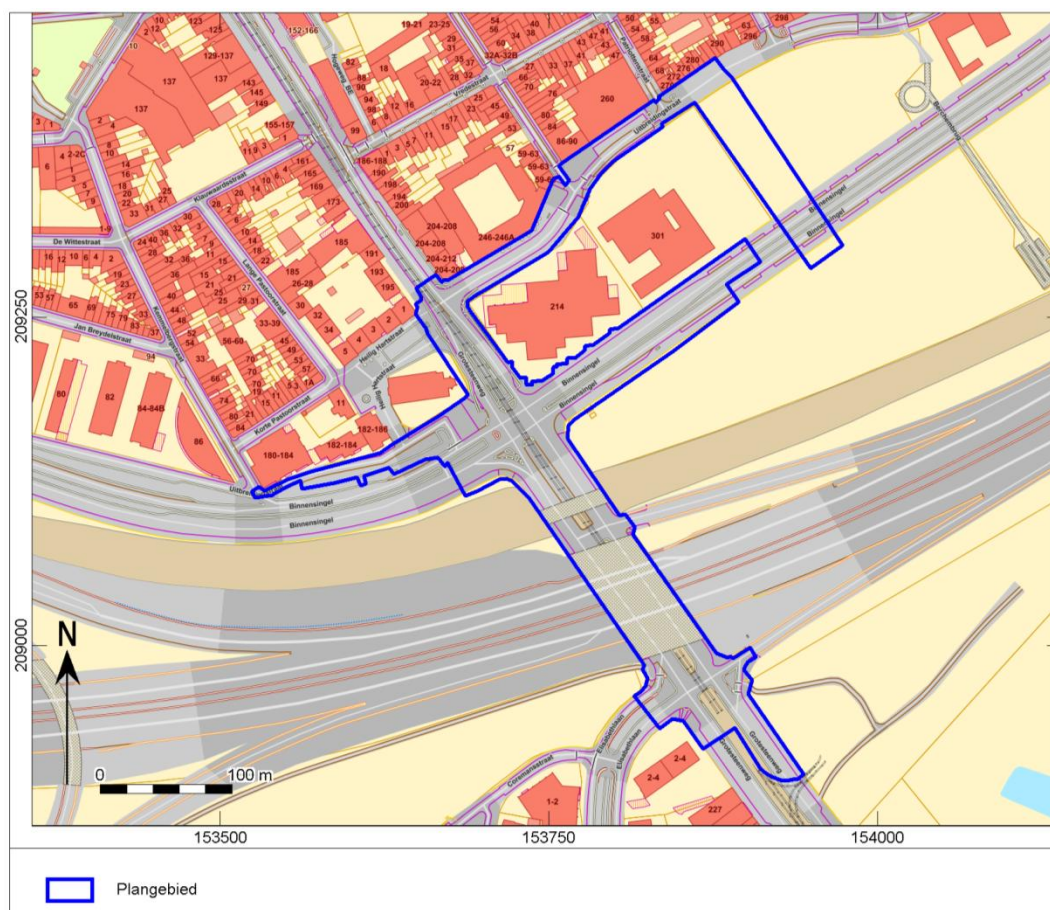
X. Alma (OE/ERK/Archeoloog/2016/00094)

1 Inleiding

In opdracht heeft het Vlaams Erfgoed Centrum in december 2019 – januari 2020 een archeologienota opgesteld naar de archeologische waarde van het kruispunt van de Grotesteenweg, Uitbreidingsrtaat en de Binnensingel te Antwerpen Berchem (afb. 1 en 2). De archeologienota bestaat uit een bureaustudie en is uitgevoerd naar aanleiding van de voorgenomen veranderingen aan het rioleringstelsel en wegenis.

Afb. 1. Locatiekaart van het plangebied en zijn ruime omgeving.

Afb. 2. Locatiekaart van het plangebied geprojecteerd op de GRB.

1.1 Het uitgevoerde vooronderzoek

Naar aanleiding van de voorgenomen plannen voor aanpassingen aan het rioleringsstelsel en de wegenis aan het kruispunt van de Grotesteenweg, Uitbreidingsstraat en de Binnensingel te Antwerpen Berchem is deze archeologienota opgesteld.

Op dit moment is het plangebied in gebruik als wegenis en bijna volledig verhard. Tevens bestaat een deel van het plangebied uit een brug. Het doel van de geplande werken is het bestaand rioleringsstelsel uit te breiden, het wegdek te herstellen en in een deel van het plangebied de wegenis te vernieuwen. Met de vernieuwing van de wegenis gaan er lokaal enkele wijzigingen aan de inrichting worden aangebracht. Voor de beschrijving van de geplande werken is het plangebied opgedeeld in meerdere zones en kunnen de geplande werken tevens worden onderverdeeld in rioleringswerken en vernieuwingen van de wegenis. De geplande werken kunnen als volgt samengevat:

Straat	Rioleringswerken	Methode	Afmeting
Uitbreidingstraat west	Gescheiden rioleringsstelsel (DWA – RWA)	Totale uitgraving	2178 m ² (3,00 m –mv)
Grotesteenweg noord	Enkele riolering (RWA)	Sleuven	Ø 0,70 – 0,80 m: 3,50 m –mv en een breedte van 1,70 m Ø 0,40 m: 3,50 m –mv en een breedte van 1,40 m
Uitbreidingstraat oost	Enkele riolering (RWA)	Totale uitgraving	2790 m ² (3,50 m –mv) 2613 m ² (1,50 m –mv)
Binnensingel oost	Enkele riolering (RWA)	Gestuurde boring	148 m (3,50 m –mv, Ø 1,00) persput (28 m ²) ontvangstput (21 m ²).

Tabel 1. Overzicht van de geplande werken: riolering.

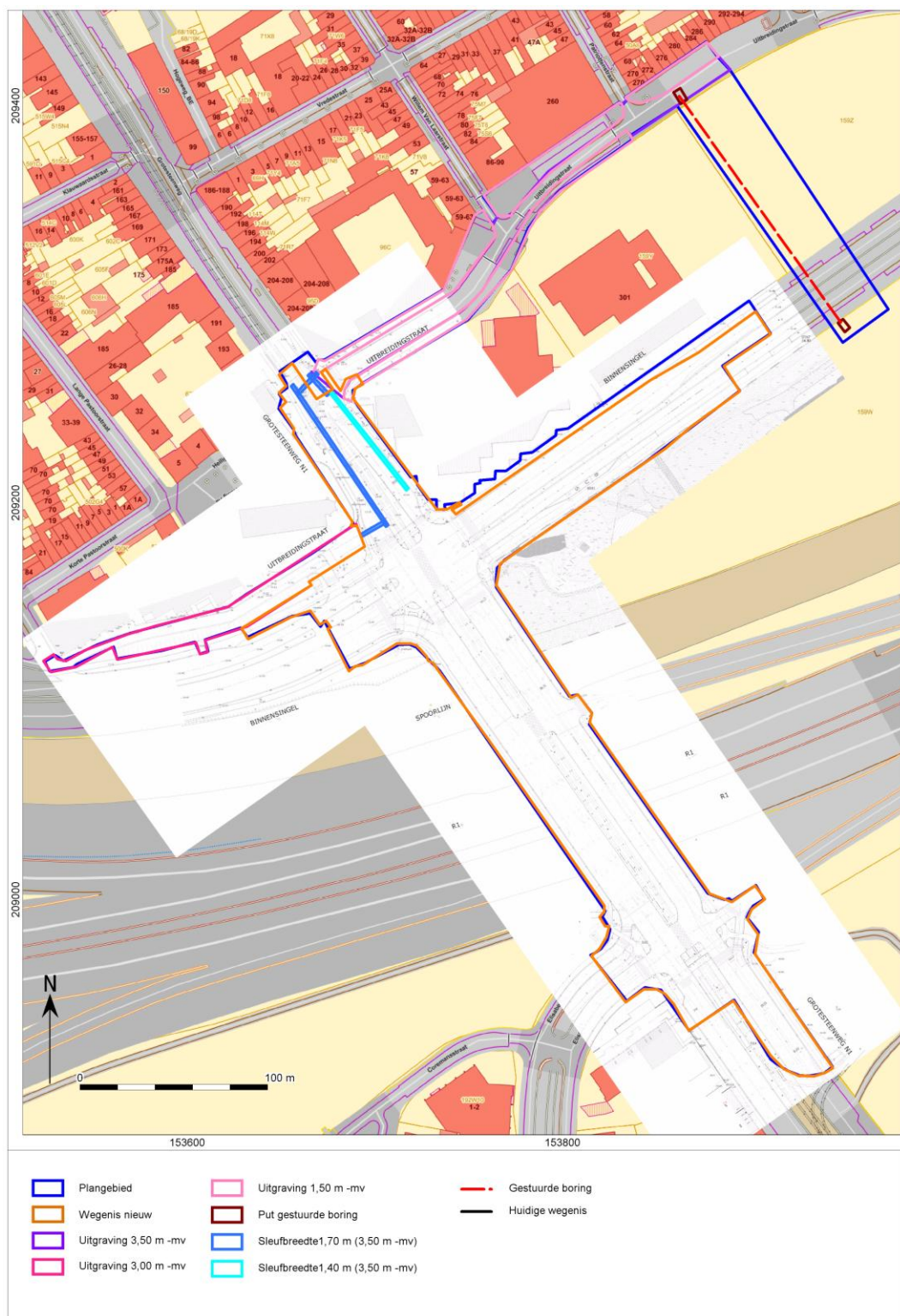
Straat	Oppervlakte	Wegenis werken	Aanpassingen
Uitbreidingstraat west	2178 m ²	Herstelling na rioleringswerken	Fietspad verbreed, nieuwe groenzone en minimale esthetische wijzigingen
Grotesteenweg noord	3900 m ²	Herstelling na rioleringswerken	Rijrichting richting Singelkruispunt verbreedt.
Uitbreidingstraat oost	5403 m ²	Herstelling na rioleringswerken	Geen
Binnensingel oost	6947 m ²	Vernieuwing wegenis	Vijfde rijstrook richting het kruispunt toegevoegd, middenberm versmald, rijrichting komende van het kruispunt verschuiven naar de spoorlijn, onverharde strook opgenomen in de wegenis (353 m ²)
Grotesteenweg zuid	15275 m ²	Vernieuwing wegenis	Bypass komende van de Binnensingel opgeheven
Binnensingel west	2680 m ²	Vernieuwing wegenis	Bypass naar rechts, richting de Grotesteenweg zuid wordt opgeheven, fietspad wordt verbreed, fietspad en voetpad verschuift richting de spoorlijn, onverharde strook opgenomen in de wegenis (132 m ²)

Tabel 2. Overzicht van de geplande werken: wegenis.

Van de geplande werken zullen de rioleringswerken de grootste impact hebben:

In de beide armen van de Uitbreidingstraat en in de noordelijke as van de Grote Steenweg wordt een nieuw rioleringsstelsel aangelegd, evenals op het perceel tussen de Uitbreidingsstraat en de Binnensingel. In de Uitbreidingstraat West en Oost wordt dit uitgevoerd doormiddel van een algemene uitgraving over de volledige breedte van de straat, dit tot een diepte variabel van 1,50 tot 3,50 m –mv). In de Grotestraat zal de riolering aangelegd worden middels smalle sleuven van 1,7 m, dit tot een diepte van 3,50 m –MV. De riolering op het perceel tussen de Uitbreidingsstraat Oost en de Binnensingel zal middels een gestuurde boring worden aangelegd. In de uitbreidingstraat wordt een persput aangelegd van 7,00 x 4,00 m (28 m²) en aan de overzijde van de Binnensingel in de parkzone een ontvangstput van 6,00 x 3,50 m (21 m²). De gestuurde boring reikt met uitzondering van de toegangspotten tot onder het te verwachte archeologisch niveau.

Na de rioleringswerken zal het wegdek terug hersteld worden. Bij het vernieuwen van het wegdek zal deels ook de inrichting gewijzigd worden. Na de rioleringswerken wordt het wegdek in de oostelijke arm van de Uitbreidingstraat in zijn huidige staat hersteld, in de westelijke arm van de Uitbreidingstraat en in de Noordelijke arm van de Grotesteenweg veranderd de lay-out in beperkte mate. De wegenis zal bovendien heraanlegd worden in de beide armen van de Binnensingel en in de zuidelijke arm van de Grotesteenweg. Ondanks dat er lokaal aanpassingen aan de inrichting doorgevoerd zullen worden, zal de heraanleg overal binnen het huidige gabarit vallen of hoogstens een zeer kleine bijkomstige verstoring teweeg brengen. Uit de KLIP gegevens blijkt dat hier tevens onder de wegenissen een veelvoud aan leidingen aanwezig zijn. Die zijn minimaal 2,00 m onder het maaiveld gelegen.

Afb. 3. Synthèse van de geplande werken geprojecteerd op de GRB.

Het plangebied ligt landschappelijk gezien gunstig op de eolische zandgronden uit het Quartair. Doorgaans leidt dit tot een algemene, middelhoge tot hoge verwachting op vondstensites uit de Steentijd en sporensites vanaf het Neolithicum. In de laatste eeuwen heeft het plangebied echter grootschalige veranderingen gekend, waardoor het aannemelijk is dat de oorspronkelijke bodem, afhankelijk van de locatie, in meer of mindere mate door menselijke ingrepen verstoord is. Deze grootschalige ingrepen hebben in eerste instantie plaatsgevonden in de Nieuwe tijd en hangen samen met de aanleg van de Brialmontomwalling en later met de ontmanteling die gevolgd wordt door de uitgraving en de aanleg van de spoorweg en wegenis.

1.2 Aan- of afwezigheid van archeologisch erfgoed

Gelet op de ligging van het plangebied ten opzichte van de Brialmontomwalling (zie ook Popp kaart afb. 54) en de grote omvang die deze werken hadden, dient er binnen het plangebied voornamelijk rekening gehouden te worden met archeologische resten die met de Brialmontomwalling en de ontmanteling ervan samenhangen. Tevens is uit het vooronderzoek vlakbij het plangebied blijkt dat de natuurlijke bodem in het onderzoeksgebied op 9,7 m TAW ligt waarvan alleen de C-horizont waarneembaar was. De andere bodemlagen zijn verstoord door de aanleg van de omwalling. De verstoringzones zijn geïnterpreteerd als uitbraaksporen van Brialmontomwalling. Onder de uitbraaksporen is verspoeld Tertiair materiaal aanwezig. Oudere bewoningssporen zijn zo goed als zeker verloren gegaan bij de aanleg dan wel ontmanteling van de Brialmontomwalling. Deze verwachting kan per zone van het plangebied nog iets verder gespecificeerd worden:

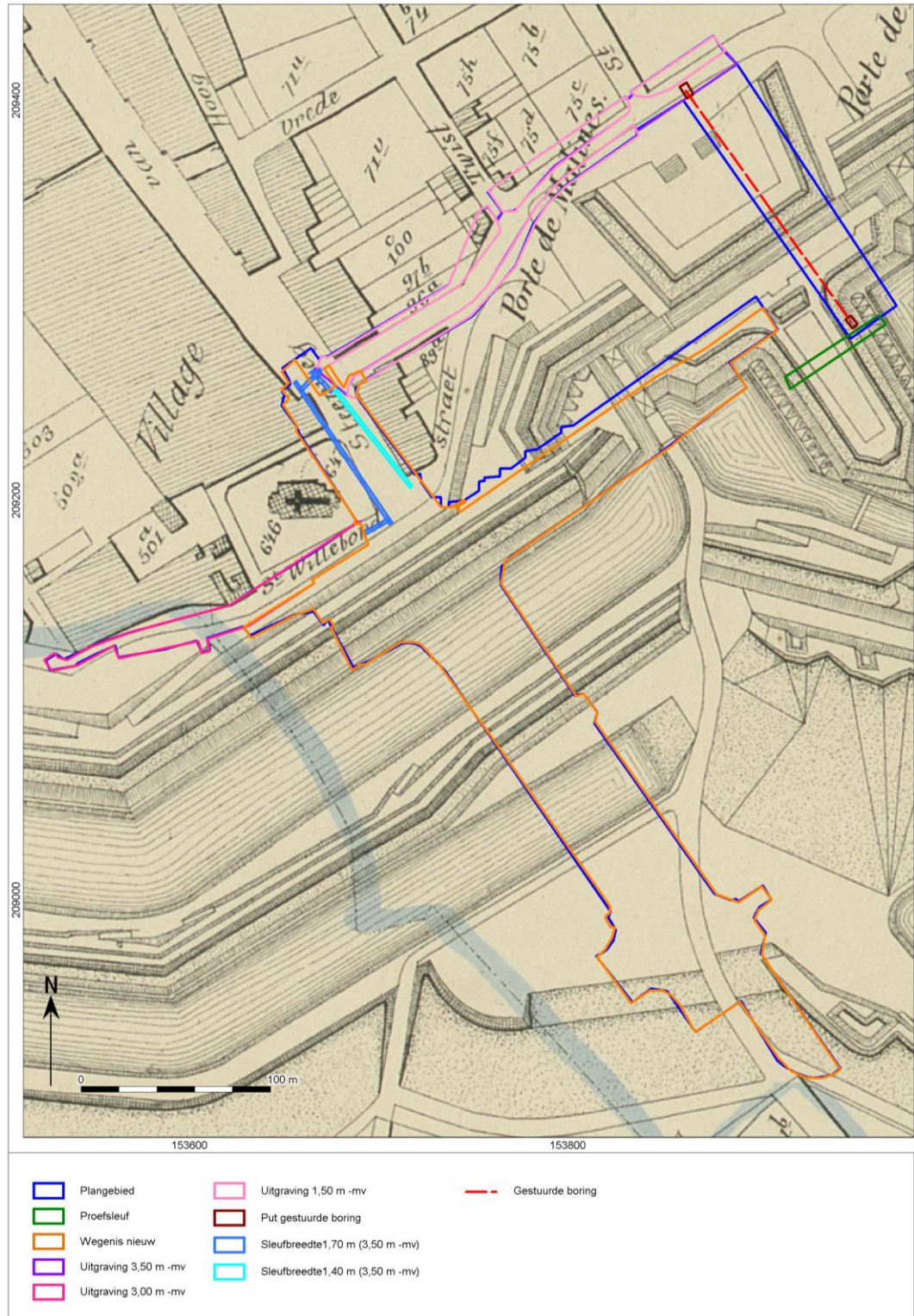
Op basis van de Popp kaart (afb. 60) kan de volgende verwachting opgesteld worden: De Uitbreidingstraat en het noordelijke deel van de Grotesteenweg liggen vlak achter de omwalling en de kazerne. Hierdoor is de kans klein dat er nog architecturale elementen van de omwalling aanwezig waren. Het is echter wel mogelijk dat er sporen van het bouwproces zoals, bouwputten of afbraakputten aanwezig zijn. Archeologisch gezien is de kenniswinst hiervan beperkt. De Binnensingel loopt dwars over verschillende architecturale elementen van de omwalling, waardoor indien ze bewaard zijn gebleven, hier een hoge archeologische verwachting kan gevormd worden. De zone van de gestuurde boring valt samen met zowel de kazerne als verschillende belangrijke architecturale elementen van de lunette. Hier geldt dusdanig ook een hoge verwachting.

Deze verwachting op basis van de Popp kaart kan echter (deels) naar beneden geschaald worden aan de hand van de verwachte graad van verstoring en de impact van de geplande werken:

- De westelijke arm van de Uitbreidingstraat valt waarschijnlijk binnen de bouwzone van de Brialmontomwalling. Hierdoor is de kans groot dat de ondergrond verstoord is door bouwwerken en afbraakwerken. Bovendien kan uit de KLIP opgemaakt worden dat de ondergrond verzadigd is door talrijke nutsvoorzieningen en enkele gestuurde boringen. Alhoewel de oppervlakte groot genoeg is voor een degelijke kenniswinst, is de kans dat de archeologische niveaus verstoord zijn dusdanig groot. Met als gevolg dat de archeologische verwachting minimaal is.
- In het noordelijke deel van de Grote Steenweg is de kans groot dat de top van het archeologische niveau verstoord of verwijderd is door de aanleg van de wegenis. Bovendien kan uit de KLIP opgemaakt worden dat de ondergrond verzadigd is door talrijke nutsvoorzieningen en enkele gestuurde boringen. De impact van de geplande werken is tevens lokaal. De nieuwe leiding voor regenwater wordt aangelegd doormiddel van sleuven met een beperkte breedte. Voor deze zone is niet alleen de kans op een verstoorde archeologische toplaag hoog, maar door de geplande werken geldt er een beperkte kenniswinst.
- Voor de oostelijke arm van de Uitbreidingstraat kan gesteld worden dat de kans groot is dat de top van het archeologische niveau verstoord of verwijderd is door de aanleg van de wegenis. Bovendien kan uit de KLIP opgemaakt worden dat de ondergrond verzadigd is door talrijke nutsvoorzieningen. Alhoewel de oppervlakte groot genoeg is voor een degelijke kenniswinst, is de kans dat de archeologische niveaus verstoord zijn dusdanig groot. Met als gevolg dat de archeologische verwachting minimaal is.
- De meest noordelijke persput van de gestuurde boringen valt samen met de zone in de Uitbreidingstraat en kent dusdanig een lage archeologische verwachting. De ontvangstput in het zuiden valt midden in een architecturaal element van de Brialmontomwalling. Deze put ligt vlakbij de proefsleuf uit het vooronderzoek ID 4898. Hieruit bleek dat in de lijn van de put een verstoringzone is aangetroffen die te interpreteren is als uitbraakspoor van Brialmontomwalling. Hiermee is de kans groot dat de bodem ter hoogte van de ontvangstput (die in het verlengde ligt van het

proefsleuvenonderzoek) eveneens verstoord is bij de ontmanteling. Verder onderzoek levert dusdanig gaan extra kenniswinst op.

- De vernieuwing van de wegenis van de Binnensingel vallen grotendeels binnen het bestaande gabarit en hebben een beperkt diepte bereik. De twee zones die buiten het gabarit vallen zijn beperkt in oppervlakten. De impact op de mogelijke archeologische niveaus is dusdanig minimaal. Bovendien is de kans groot dat door de uitbraak van de Brialmontomwalling en de uitgraving van spoorweg en de ring de archeologische niveaus in het verleden verstoord zijn.

Afb. 4. Synthese van de geplande werken geprojecteerd op de Poppkaart.

Alhoewel het plangebied landschappelijk gezien gunstig ligt op de eolische zandgronden uit het Quartair. Is de verwachting op vondstensites uit de Steentijd en sporensites vanaf het Neolithicum laag. Dit hangt samen met de aanleg en de ontmanteling van de Brialmontomwalling in de tweede helft van de 19^e eeuw en 20^e eeuw. De bouw en sloop van de omwalling zal oudere vondsten- of sporenniveau's zo goed als zeker volledig verstoord hebben. Binnen het plangebied geldt daarmee vooral nog een verwachting op restanten die samenhangen met de Brialmontomwalling. Daarbij dient echter wel rekening gehouden te worden met het grondige karakter waarmee de omwalling gesloopt is in de 20^e eeuw.

2 Advies op basis van de resultaten

Binnen de geplande werken wordt onderscheid gemaakt in enerzijds verschillende zones waarbinnen de geplande werken plaatsvinden en anderzijds in de aard van de geplande werken. Met betrekking tot de aard van de geplande werken kan beargumenteerd worden dat het vernieuwen van de wegenis niet tot nauwelijks tot bijkomende verstoring zal leiden. Immers, het dieptebereik van nieuwe wegenis komt nagenoeg overeen met de huidige wegenis en daarnaast kan aangedragen worden dat de vele kabels en leidingen die door het plangebied lopen, de ondergrond reeds in een zekere mate verstoord zullen hebben. Het vernieuwen van de wegenis heeft daarmee geen tot nauwelijks impact op het bodemarchief.

De aanleg van de riolering heeft een groter dieptebereik, waarmee deze niet meer volledig binnen bestaand gabarit zal vallen.

- De grootste impact heeft de aanleg van de riolering in de Uitbreidingsstraat West en Oost. Immers, op deze locaties zal de weg over de volledige breedte opengemaakt en uitgegraven worden voor de aanleg van de riolering. Deze zones liggen beide binnen de Brialmontomwalling (afb. 60), maar buiten de delen waar constructies verwacht kunnen worden (gebouwen, mantels van de omwalling, etc). Ook zal de afbraak van de omwalling tot de nodige verstoring hebben geleid, evenals de aanleg van de vele kabels en leidingen binnen beide wegen. De verwachting is daarmee dat de kenniswinst beperkt zal zijn, enerzijds op inhoudelijke gronden op basis van de ligging van beide straten binnen de omwalling en anderzijds vanwege de verwachte verstoringsgraad door de ontmanteling van de omwalling en latere aanleg van wegenis en kabels en leidingen.
- De zelfde argumentatie is van toepassing op de riolering die zal worden aangelegd in de Grotesteenweg – Noord. Daarbij kan als extra argument worden aangedragen dat binnen deze zone enkel smalle sleuven zullen worden aangelegd voor het plaatsen van de riolering, wat de potentiële kenniswinst nog verder bemoeilijkt.
- De aanleg van de gestuurde boring vindt plaats binnen een interessante locatie van de Brialmontomwalling. Echter, op de toegangs- en ontvangstputten na, zal de aan te leggen leiding in de vorm van een gestuurde boring onder archeologisch niveau worden aangelegd. De beide toegangspotten hebben een beperkte omvang, waardoor kenniswinst beperkt is. De toegangspot aan de Binnensingel bevindt zich weliswaar in een potentieel interessante zone, archeologisch onderzoek op de naastgelegen locatie heeft eerder al uitgewezen dat de bodem verstoord is ten tijde van de ontmanteling van de omwalling. Eventuele kenniswinst is daarmee klein.

Het plangebied is met dit bureauonderzoek voldoende onderzocht. Daar waar de geplande werken een voldoende oppervlakte innemen om kenniswinst op te leveren is de kans op verstoring groot. Uit de KLIP is gebleken dat er talrijke leidingen, nutsvoorzieningen en gestuurde boringen aanwezig zijn die het plangebied dusdanig verstoord hebben.

Bovendien is op deze locatie de Brialmontomwalling uitgebroken en verder onderzoek zou voornamelijk uitbraaksporen in kaart kunnen brengen.

Ondanks het advies tot vrijgeven van het terrein, blijven de bepalingen voor het melden van toevalsvondsten van kracht, conform artikel 5.4.1 van het Onroerendergoeddecreet. De civieltechnisch uitvoerder is verplicht eventuele toevalsvondsten binnen drie dagen na ontdekking te melden bij Onroerend Erfgoed. Ondanks de lage verwachting dient men alert te zijn ten aanzien van onverwacht voorkomen van architecturale elementen van de Brialmontomwalling. Bij het aantreffen daarvan dient alsnog melding gemaakt te worden bij Onroerend Erfgoed.